

УДК 338.981.+330.16

НАПРЯМИ ПОЛІПШЕННЯ ВИКОРИСТАННЯ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОГО КАПІТАЛУ В ЕКОНОМІЦІ УКРАЇНИ

Полуяктова О.В.

У роботі проведено економіко-філософський аналіз природи освіти і поступального соціально-економічного розвитку інтелектуального капіталу. Виявлено, що на сьогоднішній день спостерігається переважання сфери послуг над сферою виробництва, збільшення частки інтелектуальної праці, панування інформаційно-інтелектуальних технологій, які не тільки забезпечують високу ефективність, а й докорінно змінюють умови економічного розвитку.

Постановка проблеми у загальному вигляді. Сучасний розвиток економіки вимагає прискорених суспільно-політичних і технологічних змін на основі наукових досліджень. Жорстка світова конкуренція потребує постійних інновацій, нових ідей, високоякісної продукції. Світова економіка вступає в нову фазу, засновану на інформаційних технологіях, які не вимагають великих капіталовкладень у розвиток традиційної інфраструктури. Акцент переноситься на зв'язок і комунікації, і відповідно зростає роль не матеріального, а інтелектуального капіталу. Виникнення інтелектуального капіталу, його функціонування забезпечується завдяки перетворенню знань, науки в безпосередню продуктивну силу.

Саме інтелектуальний капітал нації дедалі більше перетворюється на провідний чинник економічного зростання та міжнародного обміну, радикальних структурних зрушень, стає головним у визначенні ринкової вартості високотехнологічних компаній і формуванні високого рівня конкурентоспроможності. Все це дає підстави говорити про становлення у сучасному світі якісно нового типу економіки – економіки, яка ґрунтується на знаннях та використанні інтелекту. У цій економіці головну роль відіграє капітал, створений творчим використанням набутих знань.

Аналіз досліджень і публікацій останніх років. Економічні аспекти інтелектуального капіталу розглянуто в працях сучасних економістів Д.Белла, Г.Беккера, П.Друкера, Л.Едвінссона, Д.Клейна, Ф.Ліхтенберга, Х.Мак-Дональда, М.Мелоуна, Л.Прусака, Т.Сакайя, Р.Стейера, Т.Стюарта, Ф.Фукуяма та ін.

Зазначена проблема досліджується у працях вітчизняних авторів П.Бережного, А.Гальчинського, А.Гапоненко, А.Гейця, В.Кінаха,

І.Комарова, В.Олейко, М.Паладія, В.Рача, К.Самаряна, В.Семиноженка, А.Чухна, С.Чугуєвця та ін.

Невирішені частини загальної проблеми. В вітчизняній економічній літературі ще недостатньо проаналізовано формування та розвиток інтелектуального капіталу.

Мета статті – аналіз формування інтелектуального капіталу, а також розроблення пропозицій і рекомендацій щодо його розвитку, найбільш повного використання в економіці України.

Основні результати дослідження. Поглиблення міжнародного поділу праці, міжнародної спеціалізації та кооперування виробництва, визначення місця та конкурентних сил країни, все більшою мірою визначається наявністю у їхньому розпорядженні інтелектуального капіталу, можливостями та вмінням його створювати, примножувати та раціонально використовувати в умовах розвитку держави як суб'єкта захисту інтелектуальної власності. В умовах розвитку ринкових відносин все більше значення отримують продукти інтелектуальної творчої праці – інтелектуальна власність, яка входить в основу до інтелектуального капіталу.

Варто зазначити головні особливості інтелектуального капіталу та його відмінності від матеріальних ресурсів, а саме: в міру використання інтелектуальний капітал не зникає, а зберігається і навіть збільшується, що свідчить про його невичерпність; інтелектуальний капітал у поєднанні з іншими ресурсами – працею, технікою, енергією, сировиною виявляє себе як визначальна рушійна сила; інтелектуальний капітал є формою безпосереднього зарахування науки до складу виробничих сил, внаслідок чого в постіндустріальному суспільстві наука є опосередкованою виробничою силою; інтелектуальний капітал направлений на вдосконалення матеріального виробництва, зменшуючи вміст матеріальних ресурсів у процесі виробництва товарів.

Формування з інтелектуальних продуктів інтелектуального капіталу прямо залежить від рівня захисту інтелектуальної власності. Його можна вважати важливою передумовою нарощування інтелектуального капіталу та як наслідок - конкурентоспроможності компанії в умовах зростаючої конкуренції у галузі високих технологій.

З року в рік в Україні стабільно зростає кількість заявок на видачу охоронних документів майже на всі об'єкти промислової власності та кількість державних реєстрацій авторського права. В середньому до Держдепартаменту щорічно надходить близько 35 тис. заявок на різні об'єкти права інтелектуальної власності (в тім числі понад 15% від іноземних заявників), а видається до 25 тис. документів (патентів, свідоцтв) [1,с.4].

В Україні сформована дієздатна інфраструктура, яка забезпечує реалізацію державної політики в сфері захисту прав інтелектуальної власності. Це визначені Кабінетом Міністрів України органи державної виконавчої влади та суди (див. табл.1) [2,с.10].

Таблиця 1

Інфраструктура, яка забезпечує реалізацію державної політики в сфері захисту прав інтелектуальної власності

Інфраструктура, яка забезпечує реалізацію державної політики в сфері захисту прав інтелектуальної власності	
Органи виконавчої влади	Органи судової влади
Міністерство освіти і науки України Міністерство внутрішніх справ України Державна митна служба України Антимонопольний комітет України Служба безпеки України Державна податкова адміністрація України Державний комітет України з питань технічного регулювання та споживчої політики	Верховний Суд України Вищі спеціалізовані суди Апеляційні суди Місцеві суди

Розробка і вдосконалення правових механізмів охорони та захисту прав інтелектуальної власності повинні розумітися як один з пріоритетів державної політики. Необхідно поступово та послідовно створити систему стимулювання розвитку об'єктів інтелектуальної власності на підставі удосконалення системи оподаткування у сфері розробки об'єктів інтелектуальної власності, економічної підтримки у сфері науково-дослідних та проектно-конструкторських робіт з боку держави, ширшого залучення регіонів до створення об'єктів інтелектуальної власності та їх реалізації в інноваційних процесах на виробництві. Нагальною проблемою сьогодення є створення національної системи інформації, поширення знань з питань інтелектуальної власності.

В цілому можна константувати, що в Україні роль і значення інтелектуальної власності інтенсивно зростають. Нагальна необхідність ефективної охорони інтелектуальної власності для України зумовлюється обраною нею стратегією побудови цивілізованих ринкових відносин, забезпеченням соціальної орієнтації економіки та інноваційного соціально

– економічного розвитку, повинен спиратися насамперед на активізацію власного інтелектуального потенціалу.

Варто зазначити, що інтелектуальний потенціал повинен зростати прискорено. Відбуватиметься інтелектуалізація широких мас і в цих умовах формуватимуться видатні лідери, зростатиме їхня кількість. Сьогодні нам треба прискорити виявлення талановитих організаторів – лідерів для кожної галузі діяльності людини. Тільки вони зможуть успішно розв'язувати назрілі гострі проблеми. Комплекс заходів виходу з кризи вимагає піднесення ролі демократичного устрою суспільства – найвищої форми організації його життя. Саме тут і складатимуться високоякісне виробництво і ринок.

Розробляючи стратегію модернізації економіки на інноваційній основі в сучасних умовах, важливо враховувати інноваційні контури світової економіки [3,с.44].

За дослідженнями закордонних учених до технологічного ядра входить Японія, США, Канада, Південна Корея, Австралія. Організація інноваційної діяльності в країнах-лідерах має такі риси: горизонтальна інтеграція НДДКР, проектування і навчання, створення обчислювальних мереж, проведення спільних досліджень, державна підтримка нових технологій. Лідери передових країн виразно відчули, що знання, інтелектуальний ресурс держави стає вирішальним фактором розвитку не колись у далекому майбутньому, а вже сьогодні.

Як приклад наведемо Сінгапур – країну Південно – Східної Азії, площа якої менша ніж площа Києва, кількість населення не набагато перевищує населення нашої столиці, а ВВП на 30% більший, ніж ВВП 47-мільйонної України. У цій країні, за життя одного покоління, держава перестрибнула з "третього світу" в "перший" завдяки залученню міжнаціональних компаній і цілеспрямованому сприянню впровадженню передових виробництв, використанню новітніх технологій. Внаслідок такої політики країни, яка не має природних ресурсів (навіть питна вода і будівельний пісок імпортується) і внутрішнього ринку ВВП на душу населення становить сьогодні понад 25 тис. дол. [4,с.10].

Зарубіжний досвід та існуюча практика засвідчують, що під впливом інноваційних процесів змінюється і структура економіки. За рахунок зростання ефективності використання ресурсів частина їх вивільнюється і перерозподіляється до інших сфер діяльності. Наприклад, падає частка зайнятих у сільському господарстві – різко зростає частка зайнятих у сфері послуг.

У сучасних економіках до 90% їхнього зростання забезпечується за рахунок інтелектуального ресурсу. Це стосується багатьох галузей виробництва, навіть таких матеріалоємних, як автомобілебудування. У

вартості сучасного автомобіля понад 70% становлять не матеріальні, а інтелектуальні ресурси [5,с.39].

За прогнозами ЮНЕСКО, досягти високого рівня національного добробуту можуть тільки ті країни, які мають серед працездатного населення 40-60% фахівців з вищою освітою. США та Японія мають наміри довести цей показник майже до 90% серед усіх працюючих. На думку експертів, це дасть їм змогу досягти підвищення економічного ефекту виробництва у 4-11 разів. У двадцяти розвинутих країнах, в яких працює 95% учених світу, прибуток на душу населення щорічно збільшується на 200 дол., у країнах, де науковців небагато, - лише на 10 дол. Водночас високорозвинуті країни заохочують імпорт інтелектуального капіталу. З огляду на це, головним у розвитку суспільства є розвиток промисловості, яка має базуватися на нових технологіях, з урахуванням вимог часу, для чого необхідні інвестиції [6,с.12].

Політика найбільш розвинених країн у сфері правового забезпечення та реалізації прав держави на результати науково-технічної діяльності, які фінансують із державного бюджету, свідчать про такі ключові моменти:

- зусилля урядів спрямовуються найперше на підвищення конкурентоспроможності національної промисловості за рахунок скоршого освоєння результатів НДДКР, що фінансуються державою;
- в усіх цих країнах переважає тенденція закріплення виняткових прав на результати НДДКР, що фінансуються державою, за виконавцем (науково-технічною корпорацією, установою, університетом, дослідницьким інститутом) або за її автором.

Доцільним для України повинен стати європейський досвід, коли реалізація прав на результати науково-технічної діяльності повинна відбуватися через забезпечення інтересів суспільства та національної промисловості у тих випадках, коли на підтримку НДДКР використовують бюджетні ресурси. Тому законодавчо необхідно визначитися з підтримуваними урядом формами співробітництва між національною промисловістю і наукою, у тім числі шляхом запровадження тристоронніх контрактів на проведення НДДКР за участі держави, передбачити порядок визначення форми правової охорони отримуваних результатів із урахуванням інтересів усіх сторін та закріплення прав на ці результати (переважно за промисловістю), а також норми, які забезпечують пріоритет національної промисловості.

Отже, вибір індустріальними країнами державних пріоритетів у наукових дослідженнях та чітке визначення механізмів їхньої реалізації виступає однією з головних тенденцій останніх десятиріч у науковій

сфері. Це зумовлено передусім обмеженістю ресурсів та високою вартістю наукових досліджень [7,с.3].

Очікувані тенденції динаміки науково-технологічної сфери:

- зростання значення та відповідальності науки й освіти, зростання частки вкладень в людський капітал у структурі ВВП, зрушення в структурі витрат на науку, формування постіндустріальної наукової парадигми;

- підйом винахідницької активності, збільшення кількості значних винаходів, що реалізують нові знання і що відповідають на виклики епохи, підвищення значення інтелектуальної власності та розширення ринку продуктів інтелектуальної діяльності;

- значні вкладення інвестицій в інноваційне оновлення основного капіталу [3,с.43].

Висновки і перспективи подальших розробок. Щодо України, то її загальний стратегічний вектор розвитку - розбудова змішаної соціально орієнтованої економіки постіндустріального типу. Трансформація індустріальної економіки в постіндустріальну передбачає орієнтацію на розвиток наукоємних виробництв, споживчий сектор та сферу послуг.

Враховуючи зарубіжний досвід стимулювання розвитку інтелектуального капіталу доходимо висновку, що основоположним принципом реалізації державної науково-технічної політики повинна бути концентрація ресурсів на пріоритетних напрямках розвитку науки і техніки, організація інноваційної діяльності (розвиток малих інноваційних підприємств), проектування і навчання, державна підтримка нових технологій та НДДКР, застосування знання до організації праці, податкове стимулювання на цілі розвитку як юридичним так і фізичним особам, кредитування під заставу торговельної марки, розвиток і створення технокополісів і технопаркових структур, інвестування у докорінну реконструкцію виробництва і розвиток нових галузей економіки, підтримка індустрії венчурного капіталу, правова охорона та захист результатів наукових досліджень, які часто є об'єктами інтелектуальної власності.

Література:

1. Паладій М. Державна підтримка інтелектуальних досягнень нації – шлях до економічного і соціального розвитку України // Інтелектуальна власність. – 2006. - № 5. – С. 4 - 7.

2. Ніколаєнко С. Проблеми законодавчого забезпечення та правозастосування щодо захисту прав інтелектуальної власності // Інтелектуальна власність. – 2007. – №2. – С.4 - 14.

3. Нежиборець В. Теоретичні та практичні передумови довгострокового і середньострокового інноваційного прогнозування в економіці України // Теорія і практика інтелектуальної власності. – 2007. – № 2 С. 40 - 46.
4. Кінах А. Глобалізація економіки і технологічний розвиток України // Інтелектуальна власність. - 2005. - №7. - С. 8 – 11.
5. Малицький Б., Попович О. Проблеми використання інтелектуального потенціалу та інтелектуальної власності в контексті побудови знаннєвого суспільства // Теорія і практика інтелектуальної власності. – 2006. – № 3.- С. 38 - 45.
6. Федоренко В. Інвестиції та економіка України // Економіка України. – 2007. №5. – С. 12 - 16.
7. Орлюк О. Виконання наукових досліджень за державні кошти: міжнародний досвід // Теорія і практика інтелектуальної власності. – 2006.-№4. - С. 3- 9.

Abstract

Poluyaktova O.V.

Ways of improving the use of intellectual capital in the economy of Ukraine.

The basic theoretic-methodological aspects of research of essence of intellectual capital are exposed in this work, its structure is considered. Modern interpretation of category is offered "intellectual capital" as socially – the economic phenomenon, its location is determined in the general structure of category "capital", its features are selected comparatively with the financial forms of capital. The methods of estimation of intellectual capital which determines the market value of modern subject of managing are presented.